

گذری و نظری بر تاریخ قوم دیلم

به قلم:

محمدرضا دیلمی راد

www.ketab.ir

سرشناسه	:	دیلمی راد، محمدرضا، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	گذری و نظری بر تاریخ قوم دیلم/به قلم محمدرضا دیلمی راد.
مشخصات نشر	:	گراگان: انتشارات نوروزی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۱ص: مصور.
شابک	:	978-622-02-2817-2
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	قوم شناسی -- ایران Ethnology -- Iran دیلمیان -- تاریخ Daylamites -- History
موضوع	:	دیلم -- تاریخ Deylam (Iran) -- History
رده بندی کنگره	:	DSR۶۹
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۲۰۷۷۱۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیا

گذری و نظری بر تاریخ قوم دیلم

تألیف: محمدرضا دیلمی راد

نوبت چاپ: اول-۱۴۰۲

مشخصات ظاهری: ۲۰۱ ص

قطع: وزیری

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۰۲-۲۸۱۷-۲

چاپ و نشر: نوروزی-۰۱۷۳۲۲۴۲۲۵۸

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ تومان

گراگان، خیابان شهید بهشتی، پاساژ رضا، کدپستی ۴۹۱۶۶۵۷۳۷۶

entesharatnoruzi

۰۱۷-۳۲۲۴۲۲۵۸-۰۹۱۱۳۷۱۹۱۱۵

www.entesharate-noruzi.com

entesharate.noruzi@Gmail.com

فهرست

۸	 مقدمه
۱۱	 سخن آغازین
۱۳	 مروری بر جغرافیای تاریخی منطقه دیلم
۱۸	 پیشینه تاریخی قوم دیلم
۱۹	 بررسی وسیر تحول معنایی واژه دیلم
۲۰	 بررسی معانی واژه دیلم
۲۳	 نقش دیلمیان در فروپاشی دولت ساسانی
۲۷	 نخستین خیزش شیعی ایران و گرویدن دیلمیان به علویان
۲۸	 آغاز خیزش علویان و برپایی نخستین حکومت شیعی در طبرستان
۲۹	 خروج حسن بن زید علوی (داعی کبیر) وعزیمت او برای به رویان
۳۰	 خروج ناصر کبیر از گیلان و دیلمستان
۳۱	 رابطه دیلمیان ساسانی و جبال گیلان
۳۲	 نتیجه دو قرن پیوستگی دیلمیان با علویان
۳۳	 دیلمیان آل زیار
۳۵	 دیلمیان آل بویه
۳۶	 استیلای دیلمیان بر بغداد و خلفای عباسی
۴۰	 آیا مسقط الرأس دیلمیان منطقه کتول و استرآباد شیراز می باشد؟
	دهنه استراتژیک محمد آباد کتول و سکونت اولیه دیلمیان پس از جدایی از حسن بن زید
۴۲	 علوی در این منطقه
۴۴	 روستای باستانی ماهیان ییلاق طایفه دیلم
۴۵	 چگونگی حضور دیلمیان در روستای باستانی ماهیان

- نقل شفاهی حاج ابوالفضل کمر فرهنگی پیشکسوت از تاریخ طایفه کمر در کتول ۴۸
- مروری بر جغرافیای تاریخی کمره ۴۹
- امامزاده شیخان کتول ۵۱
- روستای ویران شده جهانکلاته در حاشیه امامزاده شیخان ۵۴
- روستای باستانی مایان (ماهیان) ییلاق طایفه دیلم ۶۲
- گور دخمه و آثار تاریخی مایان (سورخ دار کمر) ۶۶
- پادامان ماهیان ۶۸
- پشت زمین های ماهیان ۶۸
- یرتا- روبه روی ماهیان ۶۸
- پشت آبادی ماهیان ۶۸
- مزید چال ۶۸
- خرم بابا شفتی ۶۸
- شفتی مرز دخاله حاتم ۶۹
- حمام بسیار قدیمی ۶۹
- امام زاده زیلان ۶۹
- کلاته فرو ۶۹
- طایفه دیلم در کتول ۷۲
- خانه تاریخی کربلایی محمد قلی دوستی دیلمی در روستای باستانی ماهیان ۷۳
- امامزادگان سید یحیی وسید رضی مایان ۷۷
- اشاره به برخی از مفاخر حوزوی ودانشگاهی وشخصیت های دیلمی در منطقه علی آباد کتول ۷۹
- ترسیم سیمای فاضل آباد قدیم توسط حاج ابوالفضل کمرمتعلق به حدود ۶۵ سال قبل ۸۷
- حضور یک دیلمی در هیات ملاقات کننده ی جنبش انصارالله یمن با رهبری ۹۴
- بازخوانی فتح یمن توسط وهرز دیلمی ۹۶

۹۸.....	نقش دیلمیان در واقعه عاشورا وشهادت در کنار سید الشهداء.....
۹۹.....	صحابی پیامبر فیروز دیلمی.....
۱۰۱.....	یوحنای دیلمی (عدل مقدم).....
۱۰۴.....	سلار دیلمی؛ سالار فقاقت.....
۱۰۵.....	ولادت و زادگاه.....
۱۰۵.....	شمیم عشق.....
۱۰۶.....	مشایخ امامیه.....
۱۰۷.....	معاصران.....
۱۰۷.....	تشیع در عصر سلار.....
۱۰۸.....	استادان.....
۱۱۱.....	تألیفات.....
۱۱۳.....	جایگاه سلار.....
۱۱۴.....	سلارو نماز جمعه.....
۱۱۴.....	سلار دیلمی در مسند قضاوت.....
۱۱۵.....	راز تحریم.....
۱۱۶.....	وفات و مدفن سلار دیلمی.....
۱۱۷.....	فراء دیلمی امام النحویین.....
۱۲۳.....	بهمنیار دیلمی.....
۱۲۳.....	خاندان بزرگ دیلمی دریمن.....
۱۲۴.....	نقش دیلمیان در قیام مختار ثقفی.....
۱۸۵.....	فهرست منابع و مأخذ.....
۱۸۷.....	فهرست اعلام و اشخاص.....

مقدمه :

پس از شکست و انقراض ساسانیان و اشغال ایران توسط اعراب، ترکها و مغولان؛ تنها در شمال ایران اقوامی ایرانی بودند که کماکان استقلال خود را حفظ کردند. پس از یورش اعراب به ایران؛ سه خاندان بزرگ شمالی یعنی اسپهبدان طبرستان (آل باوند) دیلمیان آل زیار و دیلمیان آل بویه در مجموع نزدیک ۱۰۰۰ سال در گیلان و مازندران و گاهاً در مقاطعی سراسر ایران را در کنترل خود داشتند. شمال ایران بخاطر حفظ نسبی استقلال خود از دست اعراب و سلسله های ترک نسب، مغولها و حتی شاهان ساسانی، مأمن و پناهاگاهی برای دیگر هموطنان و حتی علویان و شیعیان بوده است. برای نمونه مهاجرت مزدکیان و مانویان به شمال و فرار هزاران نفر از مهاجران آل ابی طالب و دگراندیشان که به اتهام مرتد، گبر، رافضی و غیره.. که جانشان در خطر بود، به شمال پناهنده می شدند. سه اندیشمند و فرزانه بزرگ میهن مان فردوسی، ابوریحان بیرونی و ابن سینا از دست سلاطین ترک به دربار شهریاران آل باوند، آل زیار و آل بویه پناه آوردند.

شاهان آل زیار به گسترش فرهنگ و علوم و ادبیات کمک فراوانی کرده و تعدادی از آنان چون قابوس بن وشمگیر و کیکاووس بن اسکندر، خود نیز ثلوی را مکتوب نمودند. از قابوس وشمگیر اشعار و رسائل واز کیکاووس اثر با ارزش قابوس نامه بر جای مانده است. بنیانگذار آل زیار دیلمی مرداویج معروف است که به ملیت ایرانی ارج بسیار می گذاشته و در صدد احیاء حکومت واحد سرتاسری - بعد از کوروش و داریوش - در ایران بود. آداب و سنن ایرانی را که پس از حمله اعراب کم کم به فراموشی سپرده شده بود و تنها در مناطق شمالی هنوز مرسوم بود در دوره مرداویج و آل بویه در دیگر نقاط ایران گسترش یافتند از آنجمله یکی از با شکوهرترین جشن هایی که در ایران پس از حمله اعراب برپا شد جشن سده در دوره مرداویج در شهر اصفهان بود. وی قصد داشت پس از فتح اصفهان به بغداد حمله نماید و بر افکندن خلافت را قصد نموده بود. که خلیفه عباسی نیز بیکار ننشست، و در سال ۲۲۳ هـ ق چها روز پس از برگزاری جشن سده توسط تعدادی از غلامان ترک در حمام کشته شد.

دیگر پادشاه دیلمی قابوس فردی ادیب و شاعری توانا بود و به دو زبان فارسی و عربی شعر می سرود و خطی خوش داشت و در نجوم و دانشهای دیگر صاحب نظر بود. ابوریحان بیرونی نیز در گریز از دست سلطان محمود غزنوی در دوره مجد الدوله دیلمی به ری گریخت و پس از مدتی رهسپار طبرستان شد و به دربار شمس المعالی قابوس بن وشمگیر پیوست، و در خدمت قابوس

زیاری دیلمی بیرونی کتاب آثار الباقیه را به نام اونوشت ۳۳۱ (ه.ق.) ویا دیگر دانشمند بزرگ و نابغه ی شرق ابن سینا در دستگاه قابوس در نیمه دوم قرن چهارم هجری در گرگان دفتر طبابت رایگان را برای معالجه بیماران احداث کرد و چون از قابوس مقرری دریافت می کرد معالجه رایگان مردم در وضع معاش او تاثیر نامطلوبی نداشت، و کتاب قانون را در جرجان در نزد قابوس به کتابت در آورد. یکی از نویسندگان غربی بنام (ارنولد توین بی) در کتاب تاریخ تمدن خود می نویسد: سلسله آل بویه و دیلمیان نخستین سلسله ای بودند که ایالت متروپولیس (پایتخت) خلافت عباسی را اشغال کردند و سلطه مستقیم بر خود خلافت پیدا کردند که اوج قدرت سیاسی ایرانیان در مقابل خلفای عباسی بودند. دوره کوتاه یکصد ساله بین ضعف و قدرت خلفای عباسی و یورش اقوام مغول در حقیقت اوج قدرت دیلمیان آل بویه و استقلال ایران بود که جدای از موفقیت های نظامی، دوران رشد فرهنگی و علمی جامعه و ظهور و بروز غولهای علمی و ادبی بزرگی چون رازی، ابن سینا، علی بن عباس، صاحب بن عباد و غیره بود. و به گفته «سیریل الگود» در کتاب تاریخ پزشکی ایران می نویسد: از نظر تشویق و تقویتی که معز الدوله دیلمی (احمد بویه) از فن طبابت و بیمارستانها بطور کلی می کرد، ورود او را به بغداد باید آغاز عصر نوینی در علم پزشکی دانست. (از آغاز کار رصدخانه دیلمی ایران به مدیریت (ابوسهل کوهی طبری) توسط ابوسهل پسر رستم که در زمان خود از ریاضی دانان برجسته و به رموز قضا و علم هیأت آشنا بود و کار رصد ستارگان را آغاز کرد؛ این رصدخانه به تصمیم و هزینه شرف الدوله دیلمی ساخته شد. و همدان و اصفهان وری در این دوره به مراکز بزرگ علمی و فرهنگی بدل شده و دارای کتابخانه های بزرگی بودند که شهرتی فراوان داشتند بویژه کتابخانه ای که بوسیله مجدالدوله دیلمی ساخته و بوسیله سلطان محمود غزنوی سوزانده شد، شهرتی عالمگیر داشت. در حقیقت این دوره یکصد ساله را می توان پایه گذاری یک رنسانس علمی و فرهنگی در زمان حکومت دیلمیان دانست که هر چند بوسیله یورش اقوام ترک و مغول نتوانست ازداوم لازم برخوردار شود ولیکن به تثبیت دستاوردهای کسب شده برای تغییر بنیادین در ساختار جامعه ایرانی برخوردار شد و تا اندازه ای به بقای فرهنگی یک ملت ایرانی منسجم با پارامترهای لازم کمک نمود. فتح بغداد و تسخیر خلافت سیصد ساله عباسیان توسط احمد بویه دیلمی در سال ۳۲۴ ه. ق پس از سیصد سال کاری که توسط یعقوب لیث صفاری و مرداویج زیاری دیلمی ناتمام مانده بود و تأسیس بیمارستان عضدی بغداد به توصیه محمد زکریای رازی و فیلخانه عضدی، کتابخانه عضدی شیراز و بند امیر بر روی رودخانه کر توسط زمامدار مقتدر بویی عضدالدوله دیلمی و از همه مهم تر حضور یکی از دیلمیان در جمع نزدیکترین حواریون عیسی

مسیح (ع) و دیگر صحابی پیامبر (ص) فیروز دیلمی و تشکیل اولین دولت رسمی شیعی در زمان امیر معزالدوله دیلمی و تعطیلی عزاداری رسمی سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسین به عنوان بنیانگذاران عزاداری دهه محرم بصورت اعتقادوارادت قلبی در شهر بغداد سنی نشین نه بصورت صوری و دستاویزی سیاسی؛ بلکه بعنوان تکمیل یک انقلاب فرهنگی، مذهبی، و عقیدتی در قرن چهارم هجری و اوج استیلای حکومت های یورش گرترک و مغول به عنوان یک جنبش آزاده ایرانی که توانستند بقاء و موجودیت عنصر ایرانی را در صحنه جغرافیای جهان پاسداری نمایند در خور تحسین و دست مریزاد می باشند و گر نه از ایران هم چون بابل و آشور فقط نامی یا دوره ای کوتاه از تاریخ ملل در کتب و موزه های تاریخ باقی می ماند.

محمد رضا دیلمی راد

۱۵ فروردین ۱۴۰۲ هـ ش گرگان

www.ketab.ir